

De același autor:

* *Bardo Thödol, Cartea tibetană a morților*, studiu introductiv și traducere, în următoarele ediții:

- Colecția Revistei „Arca”, 1992
- Sophia, 1994;
- Herald, 1995, 2004, 2010, 2019.

* *Încăperea diacului*, proză scurtă, Biblioteca Revistei Familia, 1997, nominalizată la „Superlativele anului” ale Revistei *Cuvântul*, București, 1997 și distinsă cu Premiul pentru debut – proză al Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Arad, 1998.

* *Peisajul metaontic*, eseuri, Biblioteca Revistei Familia, 2019, volum distins cu Premiul pentru eseu al Revistei „Arca”, 2019

* *Tărâmurile ceții*, eseuri, Biblioteca Revistei „Familia”, 2020.

* *Contrateme*, eseuri, Limes, 2023

* *Paradoxul de luni*, Limes, 2024, volum distins cu Premiul *Scriitorii anului 2024* al Uniunii Scriitorilor din România și al Casei de Cultură „Mihai Ursachi” Iași

Horia Al. Căbuți**JOCUL DE-A LUMEA**
eseuri**LIMES**
2025

Steven Weinberg, *Visul unei teorii finale. În căutarea legilor
ultime ale naturii*, Humanitas, 2010.

Carola Giedion Welcker, *Constantin Brâncuși*, Meridiane, 1981.

Wilhelm Worringer, *Abstracție și intropatie*, Univers, 1970.

Cuprins

Precizări	9
Tenebrele luminii	11
Împotriva lui Euclid	28
Altceva, altundeva.....	42
Prin redutele incertitudinii	54
Plictisul fundamental	67
Metaterestru	80
Polifoniile complexității.....	92
Grimasele viitorului	106
Nebănuitele dezordinii	119
Mareele eșecului	142
Jocul de-a lumea	161
Adevărul necuvântător	188
Bibliografie	203

Precizări

Textele reunite în volumul de față au fost publicate în majoritate, în cursul anilor 2024-2025, în prestigioasele reviste de literatură *România literară*, *Viața Românească* și *Convorbiri Literare*; însă cea mai mare parte dintre ele, sub genericul *Insomnii vinovate*, ca rubrică permanentă în superba publicație culturală *Arca* din Arad. Față de variantele respective, ele au suferit unele revizuiți și adăugiri, dar care nu au adus modificări substanțiale dezvoltărilor.

Singur, eseu *Metaterestru* nu a beneficiat de un astfel de privilegiu. El a fost înaintat către două reviste de literatură, dar ambele au refuzat cu eleganță publicarea lui. Probabil întru totul motivat, întrucât tematica sa este oarecum delicată, subiectul fiind îndeobște expedit în ridicol, în divagație, în zona conspirativă ori de-a dreptul în patologie de aproape toate categoriile sociale instituționale ori neinstituționale. Mă încapățânerez totuși să îl inserez în această carte în ideea în care o tematică, chiar dacă e ascunsă sub preș, nu înseamnă că nu există, fie ea corectă sau eronată. Ori câte puțin din fiecare.

Eseul *Tenebrele luminii* a fost preluat din volumul meu *Contrateme* (Limes, 2023) unde figura sub titlul *Întuneric mai presus de lumină*, cu numeroase modificări și completări. Motivația reluării sale este aceea că înmănușează o mare parte din ideile dezvoltate în celelalte texte. De asemenea, includerea sa echilibrează ponderea literaturii în economia celorlalte arte și domenii

creative prin care se perindă această carte. L-am așezat chiar în debutul volumului.

Jocul de-a lumea nu este o cercetare, un studiu exhaustiv, o lucrare care se adresează specialiștilor în domeniile culturii. Este o culegere de eseuri care se străduie să „îmblânzească” ideea, fie ea științifică, filosofică ori din alte domenii creative, să îmbine conceptul cu metafora, cu alegoria, cu parabola, cu alte procedee literare. Astfel încât numeroasele citate și referințe la diverși autori și lucrări (menționate în text între paranteze) nu sunt însoțite de trimiterea punctuală la note de subsol care să precizeze pagina, capitolul, paragraful etc. S-ar sacada astfel fluenta lecturii, lucru cu totul nedorit de autor. Edițiile cărților respective pot fi în schimb regăsite în *Bibliografia* din final.

Mulțumesc redacțiilor revistelor de cultură menționate la început pentru promovarea eseurilor, de asemenea tuturor prietenilor și cunoștințelor care m-au încurajat în scrierea lor.

Mulțumiri cu totul speciale familiei care mi-a acordat întreg sprijinul și afecțiunea, acceptându-mi îndelungatele „evadări” în solitudinea bibliotecii, inerente unui astfel de demers.

Tenebrele luminii

Nu sunt puține exemplele când mari scriitori au avut la bază o pregătire superioară științifică pe care au părăsit-o în cele din urmă ca să își ia zborul înalt către labirinturile literaturii. Dostoievski, Cehov, Musil, Broch, Céline ori Saul Bellow sunt doar cele mai ilustre nume. Niciunul însă nu a părăsit tărâmul pasionant și atractiv al cunoașterii pozitive de la nivelul de la care a făcut-o Ernesto Sábato. Doctor în fizică teoretică, cercetător la prestigioasele Laboratoare Curie din Paris, cu o scurtă trecere și prin Massachusetts Institute of Technology din Boston, profesor de mecanică cuantică și teoria relativității la Universitatea argentiniană La Plata, autor de lucrări de cercetare pe teme extrem de noi pentru vremea respectivă, Sábato are brusc revelația futilității întregului demers de pătrundere în tainele universului exterior atâta vreme cât necunoscutul cotloanelor insidioase ale ființei și societății umane rămâne sub amprenta unei permanente neînțelegeri. „Lumina mi-a făcut întotdeauna rău” – exclamă autorul-personaj din *Abaddón exterminatorul*, exprimându-și fără echivoc preferința pentru zonele obscure ale psihismului, pentru abisurile stăpânite de onirism, de emoție, disperare, mituri și magie, exuberanțe și orori. „Știința strictă – matematizabilă – e străină de tot ce e mai valoros pentru ființa umană: emoțiile, sentimentele și trăirile, de artă sau justiție, ale acesteia, angoasele ei metafizice” (*Oameni și angrenaje*). Sábato cedează cu generozitate plicticoasa

LPDIS | We know books

măsurare a purității izotopilor radioactivi în schimbul dobândirii intuiției morbidității sfâșierilor umane. Ori calculul penetranței radiațiilor cosmice pentru investigarea extazelor și prăbușirii în nepătrunderile sufletului. Schimbă nonșalant niestzscheanul apolinic, nobil, măsurat, senin, grandios, cu turmentatul dionisiac, etilic, zbuciumat, măcinat de dureri primordiale. Chiar și judecând la nivel pur senzorial: „universul înconjurător e unul al culorilor, al sunetelor și al mirosurilor; în fața aparatelor de care dispune omul de știință, toate acestea dispar precum o formidabilă fantasmagorie” (*Umul și Universul* – formulare aproape identic democritiană, dar „magnetism” tipic sábatian). E drept, zbuciumului extrem i-a luat ceva vreme până să-i confere savantului decizia fermă. Căci spiritul său „nefericit” avea ambele încărcături în ponderi relativ apropiate. Dovadă, recunoașterea sa deplină în breasla fizicienilor și posturile de vârf universitare și de cercetare ocupate pe trei continente. Dar echilibrul nu avea cum să persiste la o astfel de conștiință intempestivă: „Pentru că spiritul meu, care s-a ghidat întotdeauna după o mișcare oscilantă, de alternanță între lumină și întuneric, între ordine și haos, de la apolinic la dionisiac, spiritul meu nefericit se afla, tulburat, la mijloc, între forma extremă a raționalismului, care este matematica, și forma cea mai dramatică și violentă a iraționalului” (*Înainte de tăcere*). Conversia e atât de năprasnică încât romanele autorului argentinian, ca structură și arhitectură, sunt la antipodul logicii riguroase ce stă la baza vechii sale îndeletniciri, dar și a unei mari părți a literaturii epice din secolului său și din cel anterior. Nu e câtuși de puțin surprinzător. Rațiunea are capacitățile ei de a sparge realitatea în fragmente pe care le analizează sub microscop ori telescop până la (sau măcar înspre) devoalarea esenței lor. Iar construcția

romanească tradițională merge până la însăilarea în filigran a tuturor detaliilor vizibile și invizibile ale unei realități incommensurabile. Demersul romanului sábatian în schimb e oarecum invers. E unul de refacere a unității împrăștiată în cioburi, după expresia lui Darie Novăceanu, „să închidă în el, unificând-o, întreaga lume”. Întreprindere ce nu poate merge decât pe un gen de logică răsturnată, una a polifoniei dezlănțuite, împinse nu arareori, în căutarea regăsirii într-o ipotetică armonie, până în registrele disonanței. A stridenței întemeietoare. A sunetului primordial inaudibil, pitagoreic, ce închide în frecvența lui tot ceea ce urechea discerne minimal din marea nemăsurată a vibrațiilor.

„Scriu romane, pentru că am suflet, nu numai spirit. Pentru că sunt imperfect” (*Heterodoxia*). Perfecțiunea, triumful, recunoașterea fulgerătoare, falsa măreție sunt atributele literaturii de proastă calitate – mărturisește în scrisoarea către tânărul scriitor B. (*Abaddón...*). Fragmentul respectiv e o adevărată profesiune de credință a scriitorului. Literatura trebuie să mărturisească strict adevărul, indiferent cât de crud, reprobabil sau dureros este. Scrisul trebuie să vină din lăuntrurile cele mai încrâncenate, cele mai fierbinți ale ființei, nu să se rezume la dantelăria savant descriptivă a existenței omului din grădini luxuriante ori de pe bulevard. Nici la simandicoase elocințe în a decipta nuanțele alambicate, stufoase, multe neverosimile, din psihologiile personajelor. În el trebuie să pulseze viața, să iradieze „nostalgia sângelui și a murdăriei”; să nu fie o caligrafie searbădă, ci să se iște transfigurat de dureri la limită, consubstanțiale celor ale nașterii. Nu spărgându-se în figuri de stil și acrobații de virtuozitate. Energia lui să țâșnească din mahalalele pe care le calci zi de zi, din străzile desfundate și cafenelele

LIBRIS | We know books

rău mirositoare în care-ți risipești orele de disperare; și din statuile scorjite ale eroilor ce și-au împrăștiat sângele prin văile inaccesibile ale idealurilor imposibile. Nicidecum din directivele venite de prin saloanele pariziene. Dacă astronomul, la lăsarea serii, își alege o porțiune de cer înspre care își îndreaptă obiectivul, absorbindu-i apoi pedant luminițele îndepărtate, scriitorul nu are voie să aleagă nimic: „tema e cea care își alege autorul”! Precum o creatură malefică ce-și înfășoară tentaculele în jurul victimei, storcându-i fără milostenie vlagă. Orice altă atitudine nu generează decât mediocrități. „Scrie când nu mai poți suporta, când simți că altfel ai înnebuni” – îi recomandă Sábado tânărului scriitor. Este metoda personală și infailibilă de investigare a lumii tenebrelor guvernată de soarele negru al adâncurilor. Soare întunecat și malefic, în raport cu care întreaga desfășurare a stelelor crugului, a roiurilor galactice și cuasarilor îndepărtați nu reprezintă decât o palidă melancolie.

Și cu acest instrumentar bine etalonat, Sábado, tocmai respirând ușurat după eliberarea de exasperările luminii, purcede la invadarea amfiboliei întunecimilor. Dar care putea fi punctul de penetrare a misterului dacă nu labirinturile ilizibile ale compozitului feminin? Cum putea să-și deschidă traseele către indescifrabil dacă nu prin cea mai incognoscibilă – și încântător-provocatoare – corporalizare a sa? Aici, scriitorul argentinian preia o tradiție milenară a demonizării femeii, a calificării ei drept „agent al lui Satan”, tradiție analizată în amănunt de istoricul francez Jean Delumeau (*Frica în Occident*). Dătătoare de viață, femeia este în același timp „vestitoare a morții”. Dionisiacă, spre deosebire de bărbatul apolinic, e aducătoarea în lume a păcatului, a nenorocirii și morții. Cu „chip de tenebre” (expresie a unei ilustre reprezentante

chiar a sexului în discuție, Simone de Beauvoir), întrupare a Haosului, femeia „noaptea domnește în măruntaiele pământului” – legătură explicită cu Secta Orbilor la care evident că voi reveni – și „împrăștie orbește ciumă, foamete, războaie, colb și arșiță dogoritoare”. De aici provine fascinația, dar și teama bărbatului vrăjit de mrejele ei, însă nimicit de forța ei malefică, de sexualitatea ei dezlănțuită din care el nu iese niciodată învingător. Eroinele sábatiene sunt însă locuitoare ale secolului 20, deci iconografia lor nu apare în culorile atât de necruțătoare ale scrierilor medievale. Dar acțiunea lor distrugătoare e implicită. Ele apar de niciunde în viețile victimelor masculine, silențios, imponderabil, ademenitor, ca o dără de nor pe cer, magnetizându-le gândurile, dispărând apoi în același necunoscut din care s-au ivit. Dar lăsându-și adânc amprenta în sufletele eroilor ce rămân marcați definitiv. Pentru ca, după o vreme suficient de lungă pentru a da timp patologiei să se cronicizeze, își fac din nou apariția, de data aceasta comunicativ, corporal, ofertant. Maria Iribarne (*Tunelul*), soția orbului Allende, în aparenta ei inocență serenă, nu expune nimic din ferocitatea Amazoanelor sau a Parcelor; dar puterea ei asupra pictorului de renume Juan Pablo Castel este devastatoare. O frumusețe aspră, castanie, interiorizată și defensivă, la antipodul expresiei veninoase a turbatei Margot, spaima infernului (imortalizată genial de Pieter Bruegel cel Bătrân în *Dulle Griet*), sinistra arătare feminină ce ia cu asalt intrarea iadului deasupra căruia iscodește, hipnotizator, un ochi, precum cele din subteranele lui Sábado. Duce mai degrabă înspre alura Giocondei dăvinciene despre care Lawrence Durrell spunea că poartă zâmbetul femeii care tocmai și-a terminat de mâncat bărbatul. Zâmbet pe care-l afișează discret și

crud și Maria, picurând lent și bine dozat otrava în sângele clocotit al lui Castel, preponderent în momentele când disperarea-i pe cale de-a îndeplini crima atinge apocalipse. Poveste de iubire (dacă poate fi numită astfel o interacțiune cu nimic mai catifelată decât ciocnirea materiei cu antimateria) cu înfățișare de banală rutină pentru ea, strateg desăvârșit și subversiv în îndeplinirea misiunii punctuale de aneantizare lentă a pictorului, misiune trasată de imperiul orbilor, așa cum sugerează scriitorul în ultimul roman; dar dizolvantă, contorsionată până la schizofrenie pentru pictor. Idilă ce n-avea cum să finalizeze decât în registrul mitologiei grecești – destin similar cu cel al Hydrei Lernaia.

Mult mai explicit virulentă este Alejandra Olmos (*Despre eroi și morminte*). Adevărată erinie cu înfățișare de sirenă, transformă tinerețea neprihănită a lui Martin Castillo, la antipod psihologic față de sevrul nestăvilit al eroului anterior, într-o existență mereu pe muchia prăbușirii. Fiica întunecatului Fernando Vidal Olmos, autorul celebrei *Dări de seamă despre orbi*, i-a moștenit problemele psihice, căzând adesea în convulsii și crize de tip epileptic. Încă din adolescența târzie, erotismul ei cu declarate înclinații de a produce rău partenerului bulversase cu premeditare psihologiile băieților ce-i intrau în raza vizuală. „Nu pot stăpâni niște lumi groaznice care zac în mine” – îi mărturisește inocentului Martin, spre disperarea sa permanentă, cel ce nu izbutește (nici nu are cum) să-și găsească alinarea nici măcar în relația sexuală cu Alejandra: mereu învins, așa cum caracterizase Delumeau fenomenul, ridicându-se din patul ei mai demoralizat decât s-a culcat, fiind cu fiecare prilej „înăuntru dar mereu înafară”. Candoare dublată de isterie, slăbiciune înfășurată în nedomolită forță distructivă,

Alejandra este un binom înghebat din două componente incompatibile. Năzuința ascunsă și încă incomplet atrofiată spre ingenuitate și normalitate o atrage înspre candidul Martin, în timp ce demonii insubordonabili o transformă într-o ființă rebelă și răzbunătoare, într-o infidelă necruțătoare, într-o fascinantă fiară închisă în cușca unei lumi prea strâmte și improprii pentru o astfel de vâlvătaie. Într-o Megaera a întunecatului Buenos Aires. Pe care-l iluminează în final cu propriu-i rug. Sábato clădește cele două personaje feminine cu precizie, dar și cu tulburare extremă, cu rigoarea calculului diferențial aplicat convulsiei epileptice. La urma urmei ele întrupează esența vieții, duală, tensionată mereu între doi poli opuși: al loialității și al trădării, al iubirii clădite pe asasinat, al placidității echilibrului și al ofensivei imbatabile a suferinței. Al emanațiilor infernului ce zgâlțâie din temelii exasperantul plectis edenic. În care ispita vine mascată sub vraja irezistibil-senzuală a tenebrelor. Pe curba aceasta se ivește și Soledad (*Abaddón...*). La antipod de aspectul exterior terestru al Mariei și al Alejandrei, Soledad pare mai degrabă un spectru al nopții, o nimfă din adâncuri, cu priviri cenușii, paralizante. În puținele ei apariții e împietrită într-un cadru de ușă sau de fereastră, mereu înapoia scenografiei, arzând din spate cu forțele ei telepatice ființa autorului coborât printre creațiile sale și care nu o vede, doar simte că e acolo „pentru a-l face să știe că exista”. „Personaj al întunericului”, „locuitor al peșterilor”, radiind o „senzualitate ca de viperă”, „femeie șarpe”, simbioză între Manasa și Persefona, Soledad rostește explicit în întreaga povestire o singură propoziție: „Să mergem” – inițiind coborârea în subteranele orașului finalizată cu sălbatica împreunare, cu lugubra deflorare a ochiului ei sinistru împlântat în vagin. Este momentul

intrării în lumea orbilor, legătura cu nivelul malefic, infernal și suveran al lumii.

Sábato investighează însă și un alt tip de infern, cel temporal: istoria (chiar dacă există voci vasale structuralismului care-i reproșează tocmai aceste incursiuni: „un transplant neașteptat și fără necesitate din punct de vedere compozițional” – lansează Paul Alexandru Georgescu). Neținând cont de faptul că narația sábatiană e un pic altceva, că tocmai aceste transplaturi cu aparențe uneori de falseturi dau vigoarea ansamblului. Tocmai ambuscada timpurilor dă (i)logica timpului trăit. Fiecare etapă istorică are propriul ei infern anterior ce-și întinde vectorii în prezentul pe care-l modelează adânc și fără de care sensurile adevărate ale trecerii se estompează. Mirificul fără oroare își pierde orice relevanță. Așa cum splendidul diamant s-a plăsmuit dintr-o urgie a gliilor. Sau cum Renașterea s-a stârnit din crucile ciumei din secolul 14. Violența și acalmia alternează într-un ritm imperturbabil, atât de neabătut încât ceea ce apare drept frumos în existență, după părerea doctorului Arrambide (*Abaddon...*), „e posibil... să fie lucrul cel mai pervers”. Așa este scrisă Cartea Lumii, așa e creionată dinamica petrecerii pământene. „În ziua în care o să fie pace, ceea ce Iehova nu vrea, într-un minut se termină totul” – îi mărturisește autorul tinerei anarhiste Silvia Gentile. Sensul prezentului se regăsește doar în grozăviile trecutului. Fără marșul către Bolivia al resturilor armatei generalului Lavalle ce-i purta cu pioșenie trupul putrefact, fără capul comandantului Acevedo păstrat o viață într-o cutie de pantofi de fiica sa nebună Escolástica, fără hăituirea și executarea lui Che Guevara ori fără cumplita ucidere sub tortură în beciurile poliției a lui Marcelo, relativul echilibru social contemporan scrierii romanelor și care a permis

receptarea și impunerea în conștiințe a lui Sábato, ca de altfel și a lui Borges, Julio Cortázar ori câți alții, n-ar fi fost posibile. Ori cu mult mai sterile. Tot așa cum infernul întrezărit și extrem de întortocheat al zilelor noastre va genera probabil, în epoci mai liniștite, trecătoare și ele, mari reușite creatoare. Dacă va mai fi cineva interesat de ele. Sau, mai radical, dacă va mai rămâne cineva să-și plimbe umbra pe întinsul planetei...

Revenim însă la universul subteran al orbilor. Aici, Sábato preia o altă tradiție străveche: cea a societăților secrete. Fenomen analizat de istoricul bulgar Yuri Stoyanov, dezvăluind „istorii tănuite”, obscure, dar purtătoare de o mare bogăție de sensuri și semnificații. În tonalități mai narative și atrăgătoare, subiectul este amplu valorificat și de Umberto Eco în captivant-cripticul roman *Pendulul lui Foucault*: e drept, ulterior lui *Abaddon...*, dar vădind același apetit pentru universul indescifrabil al structurilor oculte. Născute în general din filozofia dualismului gnostic ce a creat bulversări în rândul bisericilor de pe toate meridianele, cu rădăcini solide însă și în antichitatea timpurie, organizațiile secrete au împânzit mereu meridianele într-o uimitoare diversitate de structuri și denumiri. *Frăția Șarpelei*, organizație mai bătrână decât piramidele și cu ramificații chiar și în contemporaneitate, *Cavalerii Templieri*, fondată la vremea cruciadelor, *Hashshashin (Ordinul Asasinilor)*, teroriștii sinucigași fumători de hașiș din spațiul musulman, *Francmasoneria*, ori cele mai recente: *Iluminații*, *Cavalerii Cercului de Aur*, *Societatea Craniu și Oase*, *Nașterea Aurorei*, *Societatea Thule* ori *Grupul Bilderberg* sunt doar câteva exemple. Pretenția tuturor este aceea de a deține informații și adevăruri esoterice care circulă, sub jurământ, doar în cadru intern, iar scopul subliminal – acela de a înlătura